

מִתְקוּפַת הַשְּׂקִיעָה שֶׁל הָעֲצָמָאוֹת הַלְאֹמִית

ומספרים ממדרגה ראשונה בישראל ובעמים מלשוב ולטפל בענין, שעבודו יצא מתוקן ומשוכלל כל-כך מידידו של אחד מסוכי ההיסטוריונים הקדומים. אגב, לא עלה עד עכשיו על דעתם של המספרים, שלשם תאור המעשים והמאורעות המוחלטים והכבירים, שהכריעו את גורלה של האומה לאלפי-שנה, אפשר וצריך להשתמש גם במקורות אחרים: באגדה התלמודית והמדרשית, בפולקלור הרוחני והדתי שלנו, — ערכים חיים וריאליים, שחזרו והעסיקו את ספרותנו הציורית החדשה רק בתקופה האחרונה.

אולם הגשמתה של התחיה הלאומית במולדת הקדומה הולידה שאיפה חדשה זו להאיר את העבר ההיסטורי שלנו מתוך אינטואיציה אמנותית, ביחוד בתקופה, שבה נפסק החוט של העצמאות הלאומית שלנו. בתשוקה מיוחדת שבו הדראמה והספור בזמן האחרון לממש את הדופק המשיחי של ישראל ואת הנקודה הפאטאלית, שבה התחיל שתוק-חיינו, כאילו הם מתכוונים לעמוד על הסוד של איחוד-הקרעים לאחר הפסק-דורות.

שלושת הרומאנים המונחים לפנינו שונים הם מאוד זה מזה בקף-היצירה ובהערכה

בארבע השנים האחרונות יצאו כעברית שלשה רומאנים היסטוריים מתקופת החורבן של הבית השני והפסק קיומנו הלאומי בארץ-אבות. שנים מהם מקוריים: "עמק עשרת התמרים" מאת מ. מ. מִיֶּלֶב (וורשה, תר"ץ) ו-"חומת אגריפס" מאת יעקב חורגין (ת"א, תרצ"ב); והשלישי, "מלחמת-היהודים" מאת ליון פויכטוואנגר, תורגם מגרמנית לעברית בשני כרכים בידי י. ליכטנבוים (ת"א, תרצ"ג). לא מקרה הוא שפע-חזון זה מימי הפרפור האחרון של עצמאותנו הלאומית והעמידה הנואשת האחרונה על נפש האומה, לאחר שקמצה הספרות הספורית עד כה ביותר בתאור המעשים והמאורעות מאותה תקופה ("ביריניקה" של שומאכר, "ימי-ירושלים האחרונים" של מורדובצב, ועוד). יוסף בן מתתיהו, ההיסטוריון העיקרי, וכמעט היחיד, של מלחמת היהודים ברומיים, הוא עצמו הצי-קלטריסטן, בעל דמיון והשראה ואמן גדול של ההרצאה והביטוי; והיתה תמיד מעין הרגשה, שהיסטוריון-מספר זה כבר מיצה את רוב תמציתו של הנושא הגדול מצדו הציורי, הפסוכולוגי והאידיאולוגי — הרגשה, שאפשר מנעה חוזים

ההיסטורית של התקופה הנידונה: אולם הצד השווה שבהם הוא – שכולם יחד דגים על הענין מתוך אינטרס חי ויחס אקטואלי ידוע. שלושת המספרים מסתכלים בנושא, שלא בטובתם, כמו באספקלריה, שמשקפת במדה ידועה את מצבנו בהווה, את לבטי קיומנו הלאומי כיום ואת הכיוונים השונים שלנו: כאן היא ה"פיק-אנטיות" המיוחדת, שהקורא תופס אותה מאליו בין השיטים, וכאן הוא גם צד-התורפה של "מקדניות" מוגזמת שלא במקומה. המשל והנמשל בוודאי מאלפים ומעניינים אותנו ביותר: אבל הם מכניסים לתוך התאור הטבעי והחזיוני מעין נעימה של סמליות "במחכוון".

מיסל'ב, שנפגע פחות מכולם מן ההשוואה המודרנית, מתאר ב"רומאן ההיסטורי" שלו, "עמק עשרת התמרים", "אהבה תמימה וסאסטוראלית" ועלילות-גבורה, שמזכירות את החזיונות של מאפולו ושל מאן. לפנינו שני זוגות גאהבים: יהודה הנבור, עבד שברח מן הנציב אלבינוס והוא מקצץ ברומיים השנואים, ובחירתו אלה, הרועה היפה, מלכת "עמק עשרת התמרים", מקום של עדר-דושן ומערות-מקלט למורדים מסתתרים; והזוג השני – הקצין הרומאי קארוס ואהובתו סאליקה, בת-אחיו של אלבינוס, גרי-צדק, שהכירו בצדקתם של היהודים העשוקים ובמוטרם הנעלה ונססחו גם הם לרגל-המורדים בשעבוד הרומי. לאחר המון הרפתקאות, שהן מתוארות מתוך דמיון פיוטי, סמפראמנט חי של רומאני-אינטריגה ומוסריות אופטימית וקסטימנטלית, מתקשרים שני הזוגות בחופה וקידושין ויוצאים לחזית של מלחמת-השחרור.

במלחמה לא המספר ב, שלא להפריע את ציורי-האידיליה שלו ומחוסר הכשרה לתפוס את התסביך ההיסטורי של ההתנגשות האחרונה. אולם מתוך שטחיות-התמונה מכצבצות פה ושם גם הערות מחושבות ונכונות על המומנטים הסוציאליים, שקדמו להתפרצות-המרד. למשל, הערכתם של הסי-קריים. אלה הם פרי העוני הגדול והלחץ השוררים בעיר. מיום שנגמר בנין-המקדש, בנין-הורדוס, נתרבו מחוסרי-עבודה ומחוסרי-הלחם בירושלים. כעשרים אלף פועלים הולכים בטל. כל אלה העניים חיו עד עתה על קופת-הצדקה של המקדש.

יותר קרוב לישותה הריאלית של התקופה, שקדמה לחורבן הבית השני, הוא הרומאן "חומת אגריפס" של יעקב חורגין. הוא עמד באריכות הראויה על אחד מן הגורמים הראשיים לקאטאסטרופה הלאומית האחרונה: על ההתנגדות העזה והמרירה, ששלטה בין היהודים ובין הישובים היווניים, שנשתרשו יותר ויותר במזרח הקרוב ותפסו גם חלק מארץ-ישראל. בלא שנתעמק כל צרכו בניגודים הכלכליים והתרבותיים שבין היהודים והיוונים, מתאר הרומאן של חורגין את המומות והנכלים של ההתקפה הקלנית על שארית העצמאות היהודית, שעמדה כמכשול רציני על דרכי-הקלניזאציה של תחומי ים-התיכון. התקפה זו השתמשה בלא ספק באמצעים של פרובוקאציה ובחולשתם של קיצוני-היהודים, כדי לקלקל את היחסים עם השלטון הרומי ולבצע על-ידו את מפעל ההלניזאציה-מאונס, שהתחיל בו אנטיוכוס-אפיפאנס לפני מאתיים שנה.

ביחוד מנסה חורגין לסתור את

החידה הגדולה של בנין 'חומת אגריפס' מסביב לשכונת-ביצעת א. מה ראה אגריפס הראשון, שהיה מחונך ברומי וקרוב כל-כך לרוחם של הרומיים והיוונים, להקים מצודה חזקה זו לשם ביצורה המוחלט של ירושלים? כלום כבר הכיר בן-בית זה של הקפיטוליון את מקומות-החורפה של השלטון הרומי, שהולך ומתנוונה בידיהם של החיילים הפרטיורייניים, ואמר לפרוק מעל יהודה את עול השעבוד הזר? – הנציב הסורי מ א ר ס ו ס ראה, אמנם, בחשד את בנין-החומה ואת ראיונו של אגריפס עם ארבעת המלכים הסמוכים לו בטבריה; אבל קשה לשער, שפוליטיקאי נבון וחרוץ כאגריפס יחשוב ברצינות על מרד ועל מלחמה במנגנון הצבאי, שכבש כמעט את העולם התרבותי כולו. ולפיכך המציא המספר מין כצרון לאומי אבטונומי וסתמי, שריח של ציונות מודרנית נודף ממנו. כשחזר המלך הצעיר מרומי לארץ-ישראל דרך אלכסנדריה, תקפוהו שם היוונים ופרעו פרעות ביהודים מתוך קנאה ושנאה; ואז הרהר המושל קל-הדעת לראשונה הרהורים רצינים על גורל עמו ומצבו העלוב בגויים, וקפץ ונשבץ לבצר את ירושלים, עיר-בירתו, בחומה גשגבה: 'חיינו, חיי-היהודי, מלחמה הם – מלחמה באמונות קדומות. בשנאה, בקנאה, וכמו בכל מלחמה נחוץ גם לנו מבצר אדיר אחד, שממנו נצא לקרב ואליו נמלט בשעת-מפלה... המבצר הזה הוא ציון. אנו מושפלים מפני שציון מושפלת עד שאול. אנו בזויים ונלעגים בעמים, מפני שמבצר העורף שלנו בזוי ונלעגי.

אתונה לא היתה אז מבוצרת ועצמאית

יותר מציון, ואף-על-פי-כן לא היו היוונים בזויים ונלעגים בעמים, מפני שהיו קרובים ברוח, בדת ובתרבות לרומיים ולשאר הגויים; ואולם היהודים כבר היו 'בזויים ונלעגים', או יותר נכון, ש נ ו א י מ בימים ההם, מפני התחרותם הכלכלית החרוצה, אורח-חייהם השונה והתנגדותם העזה לערכי התרבות הקדומה, שהיו קשורים בדת האלילית. שנאת-העמים אליהם באה, אפוא, לא מתוך חולשתם, אלא, להפך, מחמת תקיפותם המיוחדת; וחזוק חדש במבצר של התבדלות כחומת-אגריפס לא היה עשוי כלל להקטין שנאה זו. ועל-כן נכון יותר לראות את בנין-החומה כאחד מן הטכסיסים של אגריפס לקנות את לב-העם ולתת עבודה לפועלים בטלים, וכאחד הגלויים של תשוקתו הנפרזת והבזבזנית לבנינים גדולים בכלל. יש להעיר, ש'הפגורוס' האלכסנדרוני על אגריפס, שהביא, כביכול, לידי שבועה זו על בנין החומה, ומותו של אגריפס בדרך איבוד-לדעת לאחר שלא נתקיימה מחשבתו על השחרור הלאומי של ישראל – הם פרי דמיונו של המספר, שאינו מתאים לכל האמור ב'קדמוניות' וב'מלחמות' של יוסף בן מתתיהו. אבל הכותב רומאן היסטורי אינו מחויב להשתעבד לכל פרטי-ההיסטוריה.

גדול לאין ערוך, בהקף ציורי והיסטורי, משני הרומאנים הנזכרים הוא הרומאן השלישי, 'מלחמת היהודים' של ליון פויכט-וואנגר¹. כשרונו המרובה של מספר זה לתפוס את רוח-התקופה של יצירותיו ההיסטוריות ולתת פאנוראמה תיה ורחבה של התקופה נתגלה ברומאן החדש שלו לא פחות מביהודי

(1) עיין עליו גם-כן: י. ה. מן הספרות היפה, 'ביתר', כרך א', עמ' 296–298.

זיסי, למרות המרחק בשטח-העבר. הוא השתמש במקורות שונים ומרובים כדי להחיות לעינינו את העולם הרומי-היווני בכל זרותו וסגולותיו המיוחדות, אחדותו האורגאנית והגיונו המעשי כאימפריה אמיצה, שאינה נסולת-יופי של סימטריה כבירה, רגש-חיים עז ובלתי-אמצעי ורוחב-דעת אוניברסלי (אפילו נירון-קיסר אינו כאן הולל והפכפך ביותר). פחות מוצלח הוא התאור של העולם היהודי באותה תקופה. עולם זה רואה הוא כגוי ליבראלי מלומד-למחצה בעניני-יהדות. הוא ממשמש בקליפה ואינו חודר אל הגרעין הפנימי. את השתלשלותה של המלחמה וסבותיה ואת הקנאים הלוחמים הוא רואה בעיניו השטחיות והטנדנציוזיות של יוסף בן מתתיהו, שכתב את ספריו החצי-רשמיים בשביל הרומיים והיוונים, בלא שיבחין את המצב הכלכלי והסוציאלי, הנפשי והלאומי של המרידה הגדולה. ביחוד רוסף כוחו של פויכטוונגר בציוור של אנשים חיים ונתוחם הפסוכולוגי, והם נעשים בידו לסמלים כלליים ומוגזמים. כשם שהיהודי זיס נעשה לפויכטוונגר הגשמה הבאית של כשרונות היהודי ושל הליבראליות היהודית בדמדומי-הריניסאנסה, כך נעשה יוסף בן מתתיהו סמל מוגזם ומשונה לקוסמופוליסיות היהודית, עם משהו ממעוף גבואי, שגולדה מהזדווגותה של היהדות בתרבות הרומית: „הוא היה סוג של אדם חדש, לא עוד יהודי, לא יווני, לא רומי: אזרח כל העולם כולו“; „לא ציון שם המלוכה, אשר נשבעתי לכם; שמה: תבלי. יוסף בן מתתיהו כתב 'מזמור לאזרח-העולם' וראה את המציא הגס והפקח אספטיאנוס כנושא של הרעיון הקוסמופוליטי, שעליו דברו הנביאים. אותו איש גיפץ את

קלפת-היהדות יכדי שהתוך שלה ישטוף על פני העולם ויוונות עם יהדות יתמוגו יחדיו. אידיאולוגיה זו בצד לאומיותו הקנאית של יוסף בן מתתיהו, כשאר הפכו של טפוס מורכב זה, ודאי יש לה שורש ידוע, אלא שהמספר לא הצליח לשלב את כל התכונות הללו בעקביות טבעית ובמסגרת אישית. ולא מוצלחים יותר כיחידות עצמיות הם גם שאר האישים הראשיים, שבאו ברומאן: ר' יוחנן בן זכאי, שמעון בר גיורא, יוחנן מגוש-חלב, ועוד.

שלושת הרומאים מנסים, כל אחד לפי דרכו, להפיץ אור על תקופה מרובת-חשיבות-ואחריות, שסכמה את החיוב והשלילה של כל תרבותנו הקדומה והכריעה לשנות-אלפים, ובמובן ידוע לעולמים, את גורלו של ישראל. וצריך להודות, שההשגים של הנסיונות הבלקטריסטיים הללו עדיין לא הגיעו עד עצם המניעים הפנימיים והאורגאניים של אותה דראמת-הסיום הטראגית לעולם היהודי העתיק. לא הוקדש המקום הראוי לתסבוכת הכלכלית, התברותית והמדינית של התקופה, ולא הובנה בעיקרה האידיאולוגיה של גבורי-המרד. וכאן הכר הנרחב, שנשאר עוד למספרים הבאים על אותה התקופה להתגדר בו.

מחסרון אחיזה מקפת ומכוססת כל צרכה בישותו הממשית והחיונית של הנושא, הוכרחו המעולים שבין שלושת המספרים, פויכטוונגר וגרור ורגין, להתרכז בתאור מונוגראפי של שני אישים היסטוריים, שלא הצליח ביותר. הרומאן 'חומת-אגריפס' מרכיב יותר מדאי את הפסוכולוגיה של אגריפס הראשון ומיחס לו אידיאולוגיה, שאינה שלו; והרומאן

הסביבה הזרה של דראמת-החורבן. בירור-
היחס של העולם הרומי-היווני ליהודים של
אותה התקופה הוא בלא ספק אחד מן
המפתחות לשער של המאורע המכריע והפאטאלי
בקורות-ישראל – והחוויה-המספר הבא. אפשר,
יזכה ויכנס לתוכו פנימה...

ימלחמת-היהודים, שנקרא בצדק בתרגומו
האנגלי יוסיפוס פלאכיוס, מחפש את נקודת-
המרכז של השילוב האורגאני של ההפכים
שבטפוס מורכב ועשיר זה ומוצא תיאוריה
תורת, שהיא מוקדמת קצת גם ליהודי הֶלְנִיסְטִי.
אולם שני המספרים מסייעים במידה הגונה,
וכמוכן במידה בלתי-שווה בהקפה, להארת

מ. רבינוזון